

Motion

1976/77: 1305

av herr Werner m. fl.

om åtgärder för att förbättra ålderspensionärernas sociala situation

En kvinna, som arbetat som hemvårdsbiträde i Stockholms innerstad några månader, berättar följande:

- På tre månader har jag besökt ungefär trettio pensionärer. Jag har ryckt in när det fattats folk. De flesta gamla har varit över sjuttio år. Många över åttio också. Deras största problem är deras ensamhet. Jag är den enda person de träffar. Släktingar finns, men de hör oftast på annan ort. Många är barnlösa eller ogifta. De flesta är kvinnor. Av de trettio jag besökt har alla varit ensamma kvinnor utom två män och ett äkta par.
- Alla är rörelsehindrade. Antingen därför att de brutit lårbenshalsen en gång och sedan dess har svårt att gå eller därför att de har olika typer av hjärt- och kärlsjukdomar. Några är så dåliga att de knappast kan röra sig. Ett par stycken jag arbetat hos har varit blinda.
- Därför måste de ha hjälp med städning, matlagning och att handla. Det blir också mycket sängbäddning. Man måste hjälpa dem att bada och tvätta håret.
- Eftersom varje pensionär bara får två timmar per dag, om de inte är sjuka, måste man planera arbetet och ta en sak per dag. Är det ont om folk får de bara en timme. På sex timmars arbetsdag hinner man med tre pensionärer. Det blir inte mycket tid på varje.
- Eftersom de inte rör sig så mycket hemma och ingen kommer på besök har de oerhört välstädat. Våningarna ser ut som små dockskåp. Lägenhetsstandarden är bra. Badkar finns på de flesta ställen. Men alla är oerhört ensamma.
- Man försöker hinna prata medan man jobbar. På lördagar och söndagar ska man bara prata och laga mat. Inte städa och handla.
- Väldigt många vill komma på pensionärshotell, men väntetiderna dit är mycket långa. Problemet med dem är man måste kunna gå till restaurangen själv. Därför är enda alternativet till deras nuvarande situation institutioner som ålderdomshem eller långvårdssjukhus och dit vill ingen. Där är förresten också platsbrist.
- Men egentligen vill de ha en lägenhet i pensionärshotell med tillgång till service och sällskap.
- Jag tycker det är synd om dem. Att sitta som de gör nu är precis som att sitta i fängelse. Egentligen är det bara deras rörelseförmåga som försvunnit. Alla mänskliga behov av närhet, ömhet, kärlek och sällskap

har de ju kvar, trots att kroppen åldrats och tynar bort. De skulle ha glädje av andra människor. De säger att de inte var ensamma förr, men att deras vänner dött. De som varit gifta sörjer så starkt sina äkta män att det verkar som om han dött i går och inte för tio år sedan.

- Nu sitter de som kan se ensamma och läser hela dagarna. Dagens Nyheter kan de från första till sista sidan. De lyssnar på radio, på alla nyhetsprogram och ser på TV. De är mycket mer välinformerade än yngre människor. De som ser och hör är verkligen med sin tid. Men de har ingen att prata med om vad de vet.
- Och hur dåligt de än mår, hur ont de än har i sina ben, säger de att de mest lider av ensamheten. De behöver ju inte bara städhjälp. De behöver sällskap också. Att någon kommer och pratar med dem. Nu blir de deprimerade, ja, sjuka av ensamhet. Och de är rädda också. Rädda för att sova, för hjärtinfarkt, för tjuvar, för mörkret. . .
- När jag går tänker jag ofta: stackare, nu ska de sitta där och vänta tills i morgon alldeles ensamma. Vilket samhälle vi lever i!
- I ett hus i Atlasområdet sitter minst tio ensamma gamla i varsin våning och får hjälp. De känner inte varandra. Men när unga människor sitter ensamma och isolerade i sina förortslägenheter utan att ta kontakt med varandra, hur ska man då begära att ensamma gamla, som knappast kan röra sig, skall ta kontakter?
- I vissa hus finns inga hissar. Därför kommer de inte ut eller till varandra. Där det finns hiss, kanske de är rädda för att ramla ute på gatan, eftersom de gjort det en gång. Men många skulle bara behöva lite stöd under armen för att kunna gå ut. Nu sitter de inne somnar, som vinter, år efter år. Och jag ägnar halva den dyrbara tiden åt att handla och laga mat. Vilket slöseri, att köpa och laga mat åt så många enskilda individer!
- Därför tror jag på kollektiv, på pensionärshotell, där det finns personal, som de känner igen och där de kan ha sina egna lägenheter med kök att koka kaffe i. Där det finns restaurang, hissar, rullstolar och mänsklig hjälp för promenader.
- Det byggs fler pensionärshotell nu. Men de byggs i förorterna och dit vill inte pensionärerna, som bott hela sitt liv i innerstaden. De skulle finnas i varje stadsdel i stället. Man vill bo kvar i den miljö man känner till.
- Över huvud taget är det bra med servicehus för alla åldrar. Då kan folk bo kvar och få mer service med ökat behov och högre ålder. Människor kan ju bli sjuka när de är unga också.
- Det måste vara alternativet till familjerna i en tid då man inte längre tar hand om sina gamla. Familjen är upplöst och ingenting har ersatt den. I stället skickar sambället ut hemvårdsbiträden. Men ingen av oss orkar arbeta heltid. Det är för jobbigt att springa från pensionär till pensionär. Därför är det mest gifta kvinnor med man, som har lön, och studenter, som har råd att vara hemvårdsbiträden. Försörja en familj

på lönen går inte. Men hur kommer det att gå, när allt fler kvinnor börjar yrkesarbete heltid i andra yrken? Då kommer det inte att finnas tillräckligt med hemvårdsbiträden ens för den lilla tid pensionärerna får i dag. Vad gör man då med de gamla i ett samhälle där allt fler lever tills de är 80?

- Kollektivhus med restauranger kanske kan skapa kontakt mellan olika generationer och ge människor en möjlighet att lära känna varandra i husen. Kanske intresset för grannarna blir större då, så att ingen ska behöva ligga död i sin våning i flera månader, innan man hittar henne, nu när slakten inte spelar samma roll som tidigare.

Andra skulle kunna ge liknande berättelser om de gamlas situation i Stockholm. Och det hon säger bekräftar alla undersökningar som gjorts om pensionärens liv, framför allt i storstäder. Insändare, debattartiklar och höcker berättar samma saker. Nämligen att majoriteten av Sveriges pensionärer inte lider någon direkt materiell nöd i dag. Även om de som fortfarande inte har ATP, utan skall klara sig enbart på folkpensionens 12 840 kronor om året, har svårt att klara sig. Pensionerna räcker till mat. Kommunala bostadstillägg skall täcka hyrorna. Bostadssituationen har förbättrats. Majoriteten lever i hyggliga bostäder, i våningar eller egna hus, där de bodde innan de pensionerades eller i så kallade insprängda pensionärlägenheter i hyreshus.

Det största problemet är i stället ensamheten och sysslolösheten. De flesta äldre ålderspensionärer lever ensamma. Majoriteten av de omkring 800 000 pensionärer som fyllt 70 år är ensamma kvinnor, ogifta, skilda eller änkor. Männen dör tidigare, några år efter pensioneringen, och lämnar kvinnorna kvar ensamma.

För att belysa detta kan man titta på några siffror för Stockholms län. Där bor 75 890 män och 121 681 kvinnor över 65 år, alltså 46 000 fler kvinnor. Mellan 50 och 54 år finns 46 662 män och 49 468 kvinnor, alltså obetydligt fler kvinnor. Men mellan 80 och 84 år finns 6 918 män och 15 041 kvinnor, dvs. mer än dubbelt så många kvinnor!

Situationen i det övriga landet vad beträffar könsfördelningen i olika åldrar är densamma. Men skillnaderna är störst i Stockholms, Göteborgs och Malmöhus län, där de tre största städerna ligger och där antalet gamla också är störst.

Av män och kvinnor över 65 i Stockholms innerstad lever en tredjedel av de 23 008 männen, dvs. 8 160 män, ensamma, medan 75 procent av kvinnorna, 36 780 av 48 841, är änkor, ogifta eller skilda.

Dagens åldringsproblem är därför också delvis ett kvinnoproblem. Många av de nu ogifta gamla kvinnorna har arbetat i vårdyrken. Kanske har de också skött gamla föräldrar. Änkorna till den generation av kvinnor som inte yrkesarbetat mer än en kort tid i sin ungdom innan de gifte sig och fick barn. Hela sitt vuxna liv har de skött barn och man. I socialgrupp

3 kanske de stödat ihop extrainkomster. Nu ställer ingen släkting upp för dem när de är gamla.

Och dessa gamla kvinnor på 70–80 år, som föddes i slutet av 1800- och början av 1900-talet har släktingar. De flesta kommer från flerbarnsfamiljer. Även om de själva saknar egna barn och deras vänner, män och syskon dött, finns syskonbarn i 40–50-årsåldern, som i sin tur har barn och barnbarn. Men släktsammanhållningen i Sverige är svag. Industrialismen slog först sönder storfamiljerna. Monopolkapitalets strukturrationaliseringar på 1950- och 1960-talen ökade familjesplittringen. Det kapitalistiska samhällets krav på den enskilde individen att bryta upp, att slå sig fram, klara sig själv och bli sin egen och koncentrationen på den lilla kärnfamiljen som konsumtionsenhet och vägen till lycka har gjort människor egoistiska. Ensamheten bland dagens åldringar är ett resultat av ett samhälle, som byggts upp på individualism och privat ägande, där kollektivt och gemensamt ägande betraktas som fula ord och något att undvika. Att bry sig om gamla fastrar och mostrar, som man knappast känner och aldrig haft någon kontakt med ingår inte i samhällets ideologi längre. Det är personalens på institutionerna och hemvårdsbiträdenas sak att sköta! Vi betalar ju skatt för det!

En Göteborgsundersökning av 70-åriga pensionärer visar att endast 9 procent av de gamla upplevde att de fick hjälp av sina barn och att 68 procent aldrig besökte sina grannar. Var sjätte 70-åring var så ensam att det oftast gick flera dagar utan att han eller hon hade kontakt med någon människa. En annan Göteborgsundersökning har konstaterat att många ensamma män över 75 år begår självmord under sommarmånaderna på grund av ensamheten. Då fungerar också hemvården sämst.

Att barnen inte skulle behöva ta hand om sina gamla har varit ett av det socialdemokratiska samhällets mål. Genom pensioner skulle de gamla befrias från det förnedrande beroende av mer eller mindre villiga barn och fattiga och ovilliga kommuners fattig- och åldringsvård. De rika har alltid haft råd att köpa sig service. Deras förbållande till sina yngre släktingar behövde därför inte grunda sig på ekonomiskt beroende. Själyklart har reformerna för pensionärerna varit bra. Ekonomiskt oberoende som pensionär är en rättighet.

Men tyvärr har också kontaktlöshet och känslomässig likgiltighet utvecklats, eftersom släktrationer, som byggts på ekonomiskt beroende, inte alltid ersatts av andra relationer mellan generationerna. Ingen känner längre ansvar för gamla fru Pettersson på tre trappor. Därför måste nya former för ansvar och kollektivt tänkande utvecklas.

För tio år sedan utgjorde antalet pensionärer i landet litet över 10 procent av befolkningen. För hundra år sedan var de 5 procent. Nu har antalet åldringar i landet ökat. 1976 beräknas 1,2 miljoner människor i Sverige vara över 65 år. Det utgör 15,2 procent av landets befolkning. Över 800 000 är över 70 år. Det är 100 000 fler än barn under 6 år.

I Stockholm utgör antalet personer över 65 år 19,5 procent av befolkningen

i hela staden. I innerstaden utgör de 30,1 procent!

Jämtlands, Kalmar och Värmlands län har de flesta pensionärerna över 65: 18,2, 17,7 respektive 17,5 procent av länens befolkning. Norrbottens län har det lägsta antalet: 12,2 procent.

Orsakerna till detta är både stigande levnadsålder och låga födelsetal. Den stora invandringen i mitten av 1960-talet har visserligen bidragit till högre födelsetal, men befolkningsutvecklingen mot ett högre antal pensionärer procentuellt sett av befolkningen kommer att fortsätta.

Om de kvinnor som i dag är mellan 40 och 50 år och yrkesarbetande kommer att leva till år 2017 kanske inte är lika säkert. Dubbelarbetet sliter mer på dem. Också de drabbas av yrkessjukdomar och hjärtinfarkter. Det stora överskottet på kvinnor i 70–80 års ålder i dag kanske inte finns om 40 år?

Den så kallade "tärande" delen av befolkningen har blivit större. Allt fler i yngre åldrar studerar. Först efter tjugo år börjar majoriteten av ungdomen arbeta. Pensionsåldern sänktes den 1 juli 1975 från 67 till 65 år. Samtidigt infördes delpension, vilket innebär att yrkesarbetande, som fyllt 60 har rätt att minska sin arbetstid med hälften fram till pensioneringen. Antalet förtidspensionerade har också ökat med utslagning av arbetskraft både på grund av dålig arbetsmiljö och på grund av nedläggning av fabriker. I dag är antalet förtidspensionerade 255 000.

Att vara pensionär innehåller i dagens samhälle att vara utesluten från arbetslivet. Allt färre pensionärer arbetar. Allt yngre män slås ut ur arbetslivet innan de fyllt 65. Den strukturella omvandlingen av arbetslivet har gjort en viss slags arbetskraft överflödigt, medan efterfrågan på annan typ av arbetskraft ökat. De varuproducerande sektorerna krymper på grund av kapitalets flykt till länder med lägre löner. Servicesektorn har ökat. Detta har inneburit att män, som traditionellt sett arbetat inom varuproduktionen, förlorat arbetsmöjligheter, medan kvinnorna har fått större möjligheter inom vård- och serviceyrken.

I jordbrukssamhället arbetade man så länge man orkade. Det var både på gott och ont, eftersom den som inte orkade hamnade på fattighuset. Industrin i dag kräver frisk och felfri arbetskraft. Efter 45 år är man inte attraktiv på arbetsmarknaden längre. Tidigare kunde de som ville arbeta kvar efter pensioneringen oftast beredas lättare arbete. 1965 arbetade 46,0 procent av män mellan 65 och 69 år och 24,7 procent mellan 70 och 74 år. 1973 hade siffrorna stunkit till 31,2 respektive 12,5. I åldrarna 50–54 år arbetade 1965 och 1973 94,2 respektive 92,1 procent. Tendensen är att allt färre pensionärer arbetar, samtidigt som allt fler överlever pensionsåldern.

Samtidigt som nära släkterelationer försvunnit och samhället övertagit de funktioner som äldre släktingar tidigare hade som t. ex. barnvakt har också deras möjligheter att delta aktivt i arbetslivet minskat.

De rörelsehindrade gamla isoleras alltmer i storstäder och gleshygder. De friska pensionärerna isoleras från sina ursprungliga arbetskamrater och tving-

as att inlemma sig i speciella pensionärsverksamheter med kurser och terapibetonade aktiviteter och att fördriva sina dagar på speciella pensionärscentra.

Den sociala död som allt flera pensionärer upplever resulterar ibland i desperata insändare i pressen. Social död paskyndar också depressioner. Därmed ökar den ensamma gamla människans behov av vård. Friska pensionärer blir sjuka pensionärer.

I dag bor ca 9 procent av landets pensionärer över 65 på institutioner. För närvarande finns nästan 60 000 platser på ålderdomshem och 40 000 platser för långvårdskliniker. Av de 10 000 platser för akutvården för invärtes medicin upptas 2 000 av långvårdspatienter. Behovet av långvårdspatser är alltså stort. Fram till 1985 beräknas antalet platser öka med 20 000 till 60 000. Någon procent är platserna på mentalsjukhusen upptas också av patienter över 65 med åldringssjukdomar.

Medan en plats på ålderdomshem respektive långvårdsklinik kostar ca 100 respektive 250 kronor om dagen och en akutvårdspatser kostar 400-500 kronor är hemvårdssystemet oerhört billigt. Hemvårdsbiträdenas timlöner ligger kring 20 kronor. En åldring får alltså vård för mindre än 20 kronor om dagen, eftersom pensionärerna betalar en del själva beroende på sina inkomster.

Ingen kräver i dag fler ålderdomshem, snarare fler långvårdspatser. Med bättre organisering inom åldringsvården skulle också propparna mellan långvård och ålderdomshem kunna lösas. Nu ligger patienter på akutsjukhusen och väntar på plats på ålderdomshem, och pensionärer på ålderdomshem väntar på plats på långvårdskliniker. Olika huvudmän och bostadsband krånglar också till saken. Åldringsvården är kommunernas sak. Sjukvården landstingens.

Bättre friskvård och bättre omsorg om alla människor skulle kunna förhindra och minska behoven av framtida långvårdspatser. Att bli gammal behöver inte betyda att bli orkeslös och sjuk.

"Det gäller för politikerna att lå pensionärerna att känna att de står i samhällets centrum och är uppskattade, i stället för att som nu, många känner sig utanför och är ensamma och isolerade på ett för samhället oförlåtligt sätt. Hur kan ni acceptera att ca två åldringar om dagen i sommar beräknas begå självmord på grund av ensamhet, social isolering och politikernas ringa intresse för att ändra på detta förhållande?", stod det i en insändare i Aftonbladet sommaren 1976.

Men det är inte bara politikerna som måste lå pensionärerna att känna sig uppskattade. Hela samhällets attityd till gamla måste förändras. Nu talas det alltför mycket om det stora antalet pensionärer och de kostnader de orsakar samhället, som om inte majoriteten av dessa 1,2 miljoner människor arbetat under större delen av sitt liv och både berikat svenska och utländska kapitalister med sin arbetskraft samt hjälpt till att bygga den välfärd vi har. Och som om inte var och en av oss om tio, tjugo eller trettio år också

skulle bli pensionär. Risken med detta synsätt är att den yngre generationen, utan personliga kontakter med äldre människor, tror att gamla är värdelösa människor, som man inte behöver respektera.

En verklig förändring av de pensionerades villkor kan det först bli med kortare arbetstid för alla. Då skulle människor slitas ut mindre snabbt. En längre fritid skulle ge möjlighet att utveckla fritidsintressen, att ägna en del av fritiden åt friskvård, att knyta bättre kontakter med människor utanför den lilla kärnfamiljen. Kontaktnätet inför pensioneringen kommer då att vara bättre utvecklat. Arbetet behöver då inte heller betyda allt och pensioneringen upplevas som om man skars av från allt liv. Människor skulle då också om de så önskade kunna fortsätta att arbeta längre. Fler skulle kunna stanna kvar i produktionen om arbetstiden förkortades.

I dag behövs fler människor inom vårdsektorn. Arbetstidsförkortningar och rationalisering har inneburit att vårdpersonal inom både åldrings- och barnavård får allt mindre tid för dem som de skall vårda. Fler anställda och mänskligare vård skulle innebära högre kostnader. Samtidigt går 100 000-tals människor sysslösa utan livsuppgifter. De har pensioner, löner – men inget att göra. I städerna sitter tusentals åldringar ensamma utan mänskliga kontakter. Människor som kan tillfredsställa dessa behov finns också. Att knyta samman dessa människor och tillfredsställa dessa behov vore en angelägen uppgift för samhället.

Servicehus i alla stadsdelar i storstäderna kan inte förverkligas omedelbart men borde vara ett mål för alla allmännyttiga företag. Kvartersrestauranger, kvartersdaghem och kvartersgårdar för alla generationer är också nödvändiga i storstäder för att motverka isolering och främlingskap.

Nu finns det i Stockholm sammanlagt 10 000 platser för pensionärer på institutioner. 3 000 av dessa är insprängda lägenheter, 3 000 är platser på pensionärshotell och 900 är platser på ålderdomshem. Till pensionärshotellen köar 4 000 pensionärer och till lägenheterna lika många! Ett tjugotal nya pensionärshotell planeras.

De flesta pensionärshotellen ligger i de nya förorterna. Där har man haft mark att bygga på. I innerstaden har den kommunala marken använts till statliga verk, bankpalats och hotell.

Åldringsvården är kommunernas sak, men regering och riksdag borde kunna rekommendera att servicehus i större utsträckning byggs i storstädernas innerstäder, med möjlighet för alla kategorier att bo. För nyproduktion av bostäder finns nu normer, som innebär att alla lägenheter lätt går att anpassa till rörelsehindrades behov. De som åldras i bostäder som hyggs på 1960- och 1970-talet behöver åtminstone inte sakna hissar.

Det går inte att stifta lagar som ålägger människor att ändra attityder till gamla. Men det går att lagstiftningsvägen sänka arbetstiden och förbättra arbetsmiljön, så att människor slits mindre snabbt. Staten kan också på ett annat sätt än nu bidra till åldringsvården i kommunerna genom statsbidrag, som man gör till barnomsorgen. Kommunerna måste också få pengar

för att organisera en ny typ av kontaktskapande verksamhet mellan dem som sitter isolerade i sina våningar och inte har någon att prata med och mellan dem, som har möjligheter att röra sig, men upplever att de inte behövs längre.

Sverige är ett av de få industrialiserade länder som inte har ett centralt forskningsinstitut för gerontologisk forskning. Att upprätta ett sådant i Sverige är viktigt.

Under hänvisning till ovanstående föreslås¹

att riksdagen hos regeringen hemställer om att en parlamentarisk arbetsgrupp tillsätts som på grundval av pensionärsundersökningens betänkande, vilket väntas under våren 1977, utarbetar riktlinjer för en politik, syftande till att ge pensionärerna möjlighet att leva ett aktivt och meningsfullt liv i gemenskap med andra.

Stockholm den 25 januari 1977

LARS WERNER (vpk)

EIVOR MARKLUND (vpk)

NILS BERNDTSON (vpk)

JÖRN SVENSSON (vpk)

i Malmö

C.-H. HERMANSSON (vpk)

KARIN NORDLANDER (vpk)

LARS-OVE HAGBERG (vpk)

i Borlänge

¹(Se även motionen 1976/77:1306.)